

KÜLTÜR İNCELEMELERİ ODAĞINDA CEZAYİR MASALLARI

Dr. Aliye GENÇ

Gazi Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

Prof. Dr. Perihan YALÇIN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili
Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Masallar “genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi tür” (TDK Güncel Türkçe Sözlük) olma özelliği ve doğduğu toprakların dilini, düşüncesini, dünya görüşünü yansıtan kültürel boyutuyla bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Sözkonusu çalışmada, yıllarca sömürge altında kalan Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde masala ve çocuk edebiyatına yönelik incelemelerde bulunulmuş, kendi öz benliklerini ve millet bilincini eserlerine yansıtabilme özelliklerine ve içinde buldukları durumun çocuk yazınına olan etkisine dair sorulan sorulara cevap aranmıştır. Seçilen örneklem masallar üzerinden bu coğrafyanın kültürüne, değerlerine, olaylara bakış açılarına farklı bir açıdan yaklaşmış, bu kültüre ait kültürel öğelerin çevirileri, Çeviribilim Erek Odaklı Yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Yapılan çeviri eleştirisi sonucunda çevirmenlerin erek dil odaklı bir çeviri anlayışına sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra, yapılan incelemeler neticesinde Kuzey Afrika ülkelerinin içinde buldukları sosyal ve siyasi problemlerin çocuk yazın alanı üzerinde önemli etki gücüne sahip olduğu görüşüne varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, masallar, kültür, kültürel öğeler, çeviri eleştirisi

Abstract

Tales are “generally created by the people, based on imagination, living in oral tradition, mostly people, animals and witches, gnomes, giants, fairy, etc. It is the starting point of this study with its characteristic of being a literary genre (TDK Dictionary) describing the extraordinary events that happened to beings and its cultural dimension reflecting the language, thought and world view of the land it was born. In this study, in North African countries, Algeria, which has been colonized for years, we will examine fairy tales and children's literature, and answer questions such as their ability to reflect their own self, national consciousness in their works and the effect of their situation on children's literature. The culture, values and perspectives of this geography were approached from a different perspective through the selected sample tales, and the translations of cultural elements belonging to this culture were analyzed within the framework of Translation Studies Goal-Oriented Approach. As a result of the translation criticism, it was learned that the translators had a target language-oriented translation understanding. In addition, it has been concluded that the social and political problems faced by North African countries have an important influence on children's literature.

Keywords: Translation, tales, culture, cultural elements, translation criticism

GİRİŞ

Çocukluk döneminin en güzel hatıraları arasında yer alan masal kavramı ile ilgili sayısız tanım vermek mümkündür. Genel olarak şu tanımlar ön plana çıkmaktadır:

Sakaoğlu'nun betimlemesine göre masal, « Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür » (1992: 2).

Bilkan ise bu edebi türü « Gerçekle ilgisiz, tamamen hayal ürünü olan ve anlattıklarına inandırmak iddiası bulunmayan bir anlatım türü » (2001: 13) olarak tanımlar.

Halkbilimci Pertev Naili Boratav ise masalın: “Nesirle söylenmiş dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarında inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” (Boratav 1982: 75) olduğunu belirtmiştir.

Bilge Seyidoğlu ise masal ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirir:

Masal kelimesi ile halk arasında, yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, ‘Bir varmış, bir yokmuş.’ gibi, klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda ‘Yediler, içtiler, muratlarına erdiler.’ yahut ‘Onlar erdi muratlarına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana.’ gibi, belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan, bir sözlü anlatım türü kastedilmektedir. (1986: 149)

Çalışmamızın temelini oluşturan bu tür, hayal ürünü olmasının yanı sıra, doğduğu topraklara dair önemli ipuçları taşımaktadır. « İçerisinde milletlerin tarihlerini, dillerini, yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini barındıran masallar geçmişten günümüze uzanan en önemli bilgi kaynaklarıdır » (Aytekin, 2011, s.123). Bu bağlamda çalışmamızda Kuzey Afrika ülkelerinden Cezayir’e ait, çocuk edebiyatı alanına örnek teşkil eden iki masal seçilmiştir. Bu masallar bünyesinde yer alan kültürel unsurlar incelenmiştir. Bu unsurların kaynak dil ve kültürü olan Arap kültüründe yer alış biçimleri, erek dil Türkçe’de karşılıklı biçimleri incelenmiştir. Araştırmamızda kaynak dil Fransızcadır. Arapça’dan Fransızcaya yapılan çeviri eser kaynak metin niteliğindedir. Bu durumun etkileri de araştırma problemleri arasında yerini almaktadır.

Arap kültürüne dair örneklemelerin seçildiği bu çalışmada, kaynak din ve kültür öğeleri yer yer etkinlik kazanmış, erek dil ve kültürüne yakın çeviri tercihlerinde bulunulmuştur.

Masal Kavramı Üzerine

Tüm dünyadaki masal sayısını kestirmek mümkün değildir. Bu türün en belirgin ortak özelliklerinden biri, onun olağanüstü olaylara ve kişilere yer verme durumudur. Kahramanlarının kral, kraliçe, prens, peri, cadı, canavarlar, hayvanlar olduğu düşünüldüğünde sözkonusu kurgunun sınırlarını tayin etmek çok da mümkün olamayacaktır. Bununla birlikte, yer ve zaman ifadelerinin net olmaması, kurgu ve hayale dayalı yönü çocuklardaki heyecanı ve özgür düşünme becerilerini destekler niteliktedir. İnandırıcılık gibi bir misyonun da olmaması göz önünde bulundurulduğunda, tüm hayal ürünleri doğru yaş aralığında verilmesi durumunda amacına hizmet eder hale gelecektir.

Avrupa masallarına örnek olarak Fransız masalları incelenebilir. Perrault masalları üzerine çalışan Zipes (1999) ise Perrault’nun pek çok masaldaki olağanüstü öğeyi, büyülerle ilgili bölümleri ve hurafeleri edebiyatın modern yüzü olabilmek amacıyla kendi ahlaki

değerleri doğrultusunda yeniden yapılandırıldığını belirtir. Zipes'a göre bugün klasikler arasında yer alan Perrault'nun tüm masalları Fransa'da o dönemde popülerleşen sözlü ve yazılı masallardan türemiştir ama Perrault bunları seçkin bir kesime hitap edecek biçimde yeniden dönüştürmüştür (1999, s.36).

Perrault'dan sonra akla gelen alman Grimm Kardeşlerin kimi masalları yazılı versiyonlarından okudukları ya da onlara göre ellerindeki kopyaların üzerinde oynama yaptıkları bile söylenmektedir (Zipes, 2002: 28-30). Bu savlar Heinz Rölleke, Christa Kamenetsky, Wilhelm Schoof gibi pek çok araştırmacı tarafından da desteklenir durumdadır. Grimm masallarının Fransız Perrault'nun masallarıyla olan benzerlikleri de ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırmacılardan biri olan Harry Velten, Perrault'nun Alman folkloru üzerindeki etkilerini irdelediği "The Influence of Charles Perrault's Contes de Ma Mère L'oise on German Folklore" adlı makalesinde, Grimm Kardeşlerin yayımladığı Alman masallarının Fransız yazılı masal geleneğinden nasıl etkilendiğini ayrıntılı bir biçimde çözümler. Velten, Grimmlerin Dornröschen yani Uyuyan Güzel adıyla bilinen masallarının Perrault'un La belle au bois dormant adlı masalına neredeyse tamamen benzediğini örnekleriyle gösterir (2001: 960). Velten, bu masal dışında da Kırmızı Başlıklı Kız ve Külkedisi gibi masallardaki benzerlikleri de ortaya koyar (age, s.968). Dahası Velten, incelediği on bir Perrault masalından ikisi hariç diğer hepsinin Grimmlerin masal külliyatında oldukça benzer bir biçimde bulunduğunu ortaya koyar ve Alman masal geleneğinin nasıl Fransız yazılı masal geleneğinden etkilendiğini açıklar (age, s.970). Batıdaki durum analizinden sonra Kuzey Afrika masal kültürü ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölüme geçilecektir.

Cezayir Masal Geleneği

Arap Çocuk edebiyatı isimli doktora çalışmasında Yusuf Köşeli masal geleneği ile ilgili şöyle görüş bildirmektedir. (2011:44) Ona göre, Masalda zaman ve mekan kavramı yoktur. Genellikle masallar Kâne Mâ Kâne (Bir varmış bir yokmuş)... Fî Kadîmi'z-Zamân... Fî Sâlifi'd-Dehr... Fî Sâlifi'z-Zamân (Çok eski zamanlarda)... Fî Yevm Mine'l-Eyyâm (Günlerden bir gün)... Fî Bilâdin Ba'ide ve Zamânin Ba'id (Uzak ülkelerde ve eski bir zamanda) vb. ifadelerle başlar. Zaman ve mekan yakıştırılan masalların çoğu ya sonradan oluşturulmuştur ya da o masala sonradan zaman ve mekan kavramı konulmuştur.

Araz (2020: 165) ise, kısa öykü olarak nitelendirdiği türün, modern Cezayir edebiyatı edebi türleri arasında yaygınlık bakımından ilk sırada geldiğini dile getirmektedir. Cezayirli edebiyatçıların, özellikle de bağımsızlık savaşı esnası ve sonrası dönemde, yazdıkları kısa öykülerinde, doğrudan Cezayir insanının hayatını konu edindikleri, onun sosyal ve medeni bakımdan ilerleyişini ve fikri gelişimini tasvir etmeye ve geniş bir portresini çizmeye çalıştıkları, aynı şekilde Cezayirlilerin iç dünyasına ışık tutarak, bütün çekişme ve çelişkileriyle yaşanan gerçek hayatı yansıtmayı amaçladıklarını bildirmektedir.

Rahmouna Mehadjji, « Le conte populaire dans ses pratiques en Algérie » (2007) isimli çalışmasında, geleneksel Cezayir toplumunda, hikaye anlatma uygulamasının her toplantının bir parçası haline geldiğini hatta biraraya gelmek için güzel bir neden olarak benimsendiğini aktarır. Destanların ve soyağacı çalışmalarının profesyonel alana girdiğini belirtir. Ona göre, hikaye anlatma sanatını icra eden ve bu işi ana gelir kaynağı olarak gören hikaye anlatıcı grupları bulunur. Hikaye anlatıcılar, açık havada, bir çemberin kurulduğu yerde halka açık

yerlerde, dinleyicileriyle buluşur, ön sıradaki insanların çömeldiği ya da yere oturduğu, arka sıradakiler ayakta bulunduğu bu gösteride, hikaye anlatıcısı, geleneksel ve ilkel enstrümanlar kullanarak şov için müzik altyapısı sağlayan bir veya iki çırak eşliğinde çemberin merkezinde yerini alır. Anlatıcılar, hikayelerini âna, mekana ve izleyiciye göre nasıl uyarlayacaklarını bilir ve beğenilmeleri durumunda ev kutlamalarına, özel davetlere de iştirak ederler. Köy köy gezmeleri nedeniyle de genelde erkekler tarafından meslek olarak seçilen hikaye anlatıcılığı, toplumun sosyal düzenini, atalardan kalan miras değerlerini de sürdürmeyi amaçlayan didaktik yönüyle kadın hikayeciler tarafından da aile ortamlarında tercih edilmektedir. Tıpkı Şehrazat gibi masal anlamında güçlü kadınların yer aldığı bu coğrafyada bu görev daha ziyade ev işlerinden muaf tutulan büyükannelere verilmiştir. Geleneğin koruyucuları, kadınlar bu rolü uzun kış nöbetleri veya Ramazan akşamları sırasında üstlenir, toplu nöbetler gerçek bir buluşma ve konuşma anını temsil eder. Erkekler gün içinde işlerinde oldukları için akşam toplantılarında bir araya gelmektedir. Fakat aynı durum kadınlar için geçerli değildir bilakis hikaye anlatıcılığı görevi gizlidir ve bunu dile getirmek yasaktır. Bu gelenek şüphesiz sadece Cezayir'e özgü değildir. Hikaye anlatıcısı zaman zaman büyü ile ilgili yapıları masallarında kullanmayı tercih etse de, teknik olarak daha ziyade drammatizasyon yöntemine başvurulur ve kendi ritüelleri kullanılır. İçeriğine bağlı olarak, giriş formüllerinin kötü ruhları uzaklaştırması veya ilahi lütf çağrısı yapması beklenir, bazen takip edilecek hikayenin temasına ilişkin ipuçlarına yer verilir. Tanrı'ya ve peygambere övgü ile başlayan masal başlangıç ifadelerinin bazıları aşağıdaki gibidir:

« هَلَالٌ » « Croissant, ô croissant ! (Yüce Allahım)

« يَا لِي دَاخِلٌ وَخَارَجٌ فِي بَيْتِ اللَّهِ ، Toi qui entres et sors dans la demeure divine, (Her şeyi gören ve duyan sensin.)

« سَلَامٌ عَلَى الْخَبِيبِ Salue le bien aimé, (Peygambere selam olsun.)

« سيدي رسول الله! Notre Seigneur et envoyé de Dieu » Ou encore : (Rabbimiz tarafından gönderildi)

« بِسْمِ اللَّهِ بُدِيتُ ، Au nom de Dieu j'ai commencé, (Allah'ın adıyla başladım)

« وَعَلَى النَّبِيِّ صَلَّى عَلَيْكَ ، Et sur le Prophète j'ai prié ! (ve dualar Peygamber üzerine olsun)

« حَجَبْتِكَ كَأَنَّ وَمَا كَانَ ، Je te conte ce qu'il y avait, (sözlerime başlıyorum)

« الْخَبِيبُ وَالسُّوسَانُ ، Et il y avait le basilic et le lys, (Bir zamanlar fesleğen ve zambak varmış)

« فِي حَجْرِ النَّبِيِّ ، Dans le giron du Prophète. (Peygamberin koinunda)

« الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِ! Sur lui, prière et salut ! » (Dua ve kurtuluş onunladır)

Bunun yanı sıra gündelik hayata dair söylemde mevcuttur:

« كَانَ يَأْمَكَانُ "Vardı, ah neydi!

« فِي قَدِيمِ الزَّمَانِ ... Uzak zamanlarda ...

« كَانَتْ الْعَمِيَّةُ تُخَيِّطُ الْكُنَّانَ ، Kumaşları diken kör adam vardı,

« كَانَتْ مُفْصُوصَةُ الْكِرَاعِ تُنْفَرُ الْحَيْطَانَ ، Duvarlardan atlayan topal kadın vardı,

« كَانَتْ الطَّرْشَةُ تُجِيبُ الْخَبْرَ وَيُنْ مَا كَانَ Sağırlar vardı nerede olursa olsun haberdar eden"

Giriş formülleri gizemi, yaklaşmakta olan anlatıyı müjdelerken kapanış formülleri dinleyiciyi olayın, anlatının etkisinden çıkarmayı hedefleyen anlatıyı tamamen anlatıcısına mâl edecek ifadelerle son bulacaktır:

« وَهَدِي هِيَ حُرْفِي ، "Ve bu benim hikayem!

« هِيَ مَشَانَتْ مَعَ الْوَادِ ، الْوَادِ Vadi boyunca gitti,

وَأَنَا جِيئْتُ مَعَ لَجُودٍ. Ve cömertlerle geri döndüm. "

وَأَنَا نُوَلِّي مَعَ الطَّرِيقِ الطَّرِيقِ "Ve yine yola çıkıyorum"

وَهُوَ مَا يَمْشُو الْخَرِيقَ الْخَرِيقَ. "Dumana girerken. " (Mehadji, 2007)

Anlatılarda alçakgönüllülüğün ve sağduyunun temel erdemler olarak gösterildiği bu toplumlarda aşk açıkça ifade edilemeyen bir duygu olarak adlandırılır. Aşk, Cezayir kültüründe alçakgönüllülüğe, çekingenliğe atıfta bulunan ama aynı zamanda küstahlık ve utanmazlıkla birleşen bir duygu olarak tabu özelliğini devam ettirmektedir. Hikaye anlatıcılığında günlük problemler, hiyerarşi, cinsiyetler arası eşitsizlik, işlenen diğer konulardandır. Cezayir halk masallarında didaktik karakter yalnızca çocuklar değildir, yetişkinlerde hedef kitledir. Cezayir halk masalı, ataerkil ideolojinin zayıf noktalarını vurgular niteliktedir.

Cezayir eğitim sistemi üzerine Turgay Gökgez "Fransız sömürgesi döneminde Tunus Zeytûne Üniversitesi ile Tunus gazetelerinin Cezayir kültürel yaşamı üzerindeki rolü" isimli çalışmasında "1830 yılında Fransa tarafından işgal edilen Cezayir'in, 1962 yılında bağımsızlığını kazanabildiğini, 132 yıl süresince Fransızların asimilasyon ve cahilleştirme politikalarına maruz kaldığını ve bu duruma karşı direnen bir toplumun oluştuğunu aktarmaktadır. Aynı şekilde, Cezayir'in anadili olan Arapçanın öğrenilmemesi ve dini olan İslam'dan vazgeçilmesi hususunda uğraşıldığını, Arapçanın yerine Fransızcanın öğrenilmesinin arzulandığını ve bu şekilde de kendi benliklerinden daha kolay vazgeçebileceklerinin düşünüldüğünü bildirmiştir. Bütün bunlar yaşanırken Avrupa'dan ve Fransa'dan getirtilen insanlara Cezayir halkının sahip olduğu mal ile mülk verildiği, Cezayir halkının hayatın hemen hemen her kademesinde ikinci sınıf vatandaşlığa itildiği, nitekim cahil bir toplum yetiştirilmesi gayesi güdüldüğü görüşü paylaşılmıştır (2019: 181).

Abdullah Er-Rukeybî'ye göre (1978: 130) halk hikâyeleri, Cezayir'de yaygın olan bir edebî türdür. Zira bu hikâyeler, geleneksel ve millî düşünceleri ifade eden sembollerden biridir. Cezayir'de bu tür hikâyelerin insanî yönden, eğitim açısından ve kültürel bakımdan çok önemli bir rolü vardır. Cezayir halk hikâyesi, içerik ve şekil bakımından çeşitliliği ile Arap edebiyatının zayıfladığı bir dönemde edebî boşluğu doldurmada belirgin bir rol oynamış ve Cezayir halkının özünü, geleneklerine olan bağlılığını ve varlığını savunmada kendini göstermiştir.

Halk hikâyeleri, halkın vicdanından zuhur ederek onun umutlarını, hayata bakışını, hedeflerine bağlılığını ve hayat hakkını savunurken karşılaştığı engellere karşı koymayı öğrenmesini ifade eder. Bu hikâyeler "Binbir Gece Masalları" ve "İkd Veled en-Nâyiliyye" gibi efsanelerden ve masallardan beslenmiştir. Fransız sömürge yönetimi, bu hikâyelerin kendi varlığına yönelik oluşturduğu tehlikenin ve millî ruhu harekete geçirerek insanların içine direniş ve devrim ilkelerini yerleştirmede oynadığı rolün farkına varmıştır. Bunları dejenere etmek amacıyla bazı halk hikâyelerini Fransızca yazıp yayımlamıştır. Bu halk hikâyeleri, özellikle de hikâyedeki karakterler- üzerinde durmadan olayın kendisini ele alan tasvirler- Cezayir kısa hikâyeciliğini etkilemiştir.

YÖNTEM

Cezayir masalları üzerine gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda Karasar (2002) tarafından tanımlanan tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmamızın evrenini Arap Çocuk Edebiyatı,

örneklemine ise Cezayir Masallarına ait iki eser oluşturmaktadır. Çeviri eleştirisi bu eser üzerinden gerçekleştirilecektir.

1. Eser **Akıllı Köylü Kızı Masalı Cezayir kökenine** sahip Cezayir Arapçası ile Mustapha Chaïb tarafından yazılmış, Nora Aceval tarafından Fransızcaya çevrilmiş bir eserdir. Kaynak metin olarak Fransızca çevirisi esas alınmıştır. Çeviri eser ise <https://benyaptim.web.tr/2020/05/30/akilli-koylu-kizi> masal/?doing_wp_cron=1613915370.9076941013336181640625 isimli siteden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

2. Eser **Ebu Kasım'ın Pabuçları Cezayir kökenli** bir masaldır. <https://shop.cramcram.fr/content/18-conte-africain-babouches-abou-kacem-algerie> sitesinden 27.01.2021 tarihinde alınmıştır. Çeviri esere Dursun Gürlek, Maziye Bir Bakıver isimli yazıdan faydalanılarak çalışılmış,

<https://www.liseedebiyat.com/okunasi-yazilar/54-szn-cn-sectklerimiz/1381-pabucu-baina-bela-olan-adam.html> adresinden 27.02.2021 tarihinde ulaşılmıştır. **Ebu Kasım'ın Çarıkları** (Les babouches d'Abou Kacem) ve **Akıllı Köylü Kızı** (L'astucieuse fille du paysan) isimli iki masal ve birer çevirileri çalışma örneklemimizi oluşturmaktadır.

Yalçın'a göre "Bilimsel bir çeviri eleştirisi, kaynak metnin diğer metinlerle olan bağlantısını, kaynak metin okuru ile erek metin okuru arasındaki ilişkiyi betimlemektedir" (2015, s.83) Bu amaca hizmet eden çalışmamızda karşılaştırmalı çözümleme tekniği tercih edilmiş; çeviri yeterlilik ve kabul edilebilirlik eksenlerinde değerlendirilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmamızın bilimsel dayanağını oluşturan çeviribilimin betimleyici yaklaşımı olarak da bilinen Erek odaklı Çeviri Kuramı, çeviri ürünlerin kendileri ile çalışmayı esas alır. Çeviri erek kültür için yapılır. Yalçın (2005: 61)'in de belirttiği gibi, Hedef (erek) odaklı çeviri kuramında Toury'in öne çıkardığı iki önemli kavram vardır. Bunlar "*kabul edilebilirlik*" ve "*yeterlilik*" kavramlarıdır. "*Yeterlilik*" kaynak metne sadakat, "*kabul edilebilirlik*" ise hedef dilin ilke ve kurallarına uygunluk anlamına gelmektedir. Bu çalışmada incelenen eserler kaynak metin ve çeviri metin diye ikiye ayrılmış, alınan kültürel öge örnekleri araştırmacı tarafından tablolar halinde sunulmuştur. Bu durumda kaynak metne yakın çeviriler, yeterlilik ekseninde, erek dil ve kültür özellikleri gözönünde bulundurularak yapılan çeviriler ise kabul edilebilir çeviri olarak adlandırılmıştır.

ESER 1: Akıllı Köylü Kızı (Cezayir)

ÖRNEK 1 :

Kaynak Pour se trouver **un vizir, un grand sultan** posa une énigme à ses sujets :

Metin - C'est un arbre qui possède douze branches ; chacune des branches comporte trente feuilles et chacune des feuilles renferme cinq graines ! **Sera mon vizir celui qui, dès demain, me rapportera la réponse.** Il arrivera **au palais** nu et habillé à la fois ; transporté et marchant à la fois.
Parmi les hommes se trouvait un paysan ambitieux. Il courut consulter sa fille qu'il savait intelligente. Sans hésiter, elle lui dévoila la solution:

- Père ! L'arbre représente l'année, les branches les douze mois, les feuilles les trente jours. **Quant aux graines, elles sont les cinq prières quotidiennes qu'effectue le musulman.**

**Çeviri
Metin**

Bir zamanlar hiç toprağı olmayan bir köylü vardı; adamcağızın sadece bir evceğızi ve bir de kızı vardı. Bir gün kızı, "Krala gidelim de biraz toprak isteyelim" dedi. Kral yoksulluklarını duyunca onlara bir dönüm arazi verdi. Kız babasıyla birlikte toprağı işleyerek hububat ekti. İşleri tam bitmişti ki, tarlanın ortasındaki toprağın altında saf altından yapılmış bir havan buldular. Adam, "Dinle" dedi kızma. "Kral bize acıdı da bu toprağı verdi; o yüzden bu havanı ona vermeliyiz." Ama kızı buna razı olmadı: "Baba, biz havanı verirsek, bu sefer tokmağımı isteyecek. Onun için önce havanın elini bulalım; sen hiç ses etme" dedi.

Kaynak metin kendisine vezir bulmak için yanındakilere mantık soruları yöneltti sultan ve sorusu ile başlamaktadır. Erek kültürde yer alan sultan, vezir, saray ifadeleri çeviri metinde farklı dile getirilmektedir. Kaynak metinde kral kendisine vezir ararken köylü ile diyaloga girmiştir, çeviri metinde ise önce kraldan toprak istediğı daha sonra o toprakta bulunan altının krala tekrar iade edilmesinden bahsedilir. **Sultan** ifadesi kral olarak ifade edilmiştir. Batı kültürüne ait bu ifade ile çeviri kaynak metinden oldukça uzaktır. "Père ! L'arbre représente l'année, les branches les douze mois, les feuilles les trente jours. **Quant aux graines, elles sont les cinq prières quotidiennes qu'effectue le musulman**". Bölümüne çeviri eserde yer verilmemiştir. Oysa ki bu ifadede, sorulan bilmeden içeriğine değinilmiş, çekirdeklerin ise burada **beş vakit namazı işaret ettiğı** bilgisi atlanmıştır. Erek dil ve kültür özellikleri emanetin sahibine verilmesini esas almaktadır. Bu görüşten hareketle yapılan çevirinin erek kültür odaklı yapıldığı söylenebilir. Çıkarma stratejisinden faydalanılmıştır. Bu özelliğı ile kabul edilebilir çeviri özelliğı taşımaktadır.

ÖRNEK 2:

**Kaynak
Metin**

C'est simple. Demain, très tôt tu t'habilleras du seul vêtement que je vais te confectionner à partir d'un filet de pêcheur. Tu seras donc à la fois habillé et nu. Ensuite, tu n'auras qu'à monter sur notre jeune baudet. Comme tu as de longues jambes, elles toucheront le sol. Tu seras donc à pieds et à dos d'âne.

**Çeviri
Metin**

Bunun üzerine kral, "Benim huzuruma öyle çık ki, üzerinde giysi olmasın; çırılçıplak da olmayasın! Öyle gel ki, ne ata binmiş olasın, ne de arabaya! Geleceğın yola da ayağın basmayacaksın! Ne o yolun dışına çık, ne de o yolda kal" dedi. "Bunu başarabilirsen seninle evlenirim" diye de ekledi. Kız gidip soyundu ve çırılçıplak kaldı; yani üzerinde hiç bir giysi yoktu. Kocaman bir balıkçı ağı bulup içine girdi ve onu vücuduna doladı. Yani artık çırılçıplak sayılmazdı. Sonra bir eşek satın aldı, balık ağıını onun kuyruğuna

bağladı; hayvan kızı sürüklemeye başladı; böylece kız ne ata ne de eşeğe binmiş oldu; öte yandan eşek onu öylesine sürükledi ki, kızın sadece ayak başparmağı yere değiyordu; böylece ne yola ayak bastı, ne de yoldan dışarı çıktı.

Sözkonusu soru, padişahlar, krallar tarafından yöneltilen mantık sorularına örnek niteliğindedir. Kaynak eserde krala vezir olmak için huzurda bulunan köylüye yöneltilirken, çeviri eserde, toprak ödünç almak için gelen köylünün kızına, yöneltilmiştir, karşılığında kral ile evlenme şansı tanıyan soru halini almıştır. Erek odaklı bir çeviri anlayışına sahiptir. Erek dil ve kültür özellikleri ağır basmıştır. Kabul edilebilir bir çeviridir.

ÖRNEK 3 :

Kaynak Metin **Le monarque**, qui n'avait pas trouvé la femme de ses rêves, lui pardonna et lui demanda la main de sa fille. Cette dernière accepta. Mais le sultan exigea d'elle de ne jamais intervenir **dans les affaires du royaume** sans y être invitée. **Elle en fit serment**. Le temps s'écoula dans l'harmonie et le respect des convenances, jusqu'au jour où un verdict injuste rendu par **le sultan** suscita le courroux de la jeune femme. Un pauvre paysan se trouva dépossédé de son ânon par un riche marchand qui prétendait que cet ânon était né de sa mule. Or, le sultan avait donné raison au marchand bien que chacun sût que les mules sont stériles.

Çeviri Metin “Kız kralın huzuruna çıkarıldı. Kral ona, bu kadar zeki olduğuna göre, bir bilmece soracağını, eğer bunu çözerse kendisiyle evleneceğini söyledi. Kız evet diyerek bu bilmeceyi çözebileceğini savundu. Ve kralın huzuruna çıktığında bilmeceyi çözmüştü. Bunun üzerine kral yaşlı köylüyü hapisten çıkardıktan sonra onun kızıyla evlendi ve servetini ona bağışladı”. Kaynak metinde yer alan evlilik ahtine çeviri metinde yer verilmemiştir. Sultan eşini bir bilmece ile sorguladıktan sonra ona devlet işlerine karışmaması konusunda uyarıda bulunmuş ve eşinden bunun üzerine yemin etmesini istemiştir. Bu tür din ile ilgili kültürel unsurlar çeviri eserde yer almamaktadır. Atlama stratejisine başvurulmuştur.

ÖRNEK 4 :

Kaynak Metin Le sultan admit son erreur et fit restituer son bien au paysan. Non sans exiger de lui une explication :
- Dis-moi ! Pourquoi t'es-tu ravisé? De qui tiens-tu ces répliques astucieuses ?
- D'une aimable femme du palais à sa fenêtre, Sire.
Le sultan, furieux, se précipita auprès de son épouse :
-Tu as rompu le pacte. Tu es intervenue dans les affaires du royaume sans que je te le demande. Emporte tout ce à quoi tu tiens et quitte ce palais dès demain matin.

Çeviri Metin Asker bunu krala aktarınca, köylüyü yanına çağırtdı ve ona bu yanıtı kimden öğrendiğini sordu.Köylü buna yanaşmayarak, “**Vallahi** bu cevabı ben kendim buldum” dedi.Bunun üzerine onu samanlığa atarak dövmeğe başladılar. O kadar dövdüler ki, sonunda adam o cevabı kraliçeden öğrendiğini itiraf etti.
Kral saraya döndüğünde karısına, “Niye bana oyun oynadın? **Artık boşanmış sayılırsın. Git buradan, geldiğin köylü evine dön” dedi.**

Eşinin devlet işlerine fikir beyan ederek karıştığını öğrenen Sultanın ifadelerine yer veren bu örnekte son cümleler incelenmeye değer yapılarıdır. Arada hiçbir belge olmaksızın eşinden ayrıldığını bildiren Sultan, onu saraydan da çıkarmıştır. Din ve sosyal hayata örnek bu ifade ile kaynak dil ve kültürüne sadık kalınmıştır. **Vallahi** eklemesi ile erek din ve kültür özellikleri işlenmiştir.

ÖRNEK 5 :

Kaynak Metin La jeune femme accepta sans broncher la décision souveraine. Pour leur dernier dîner, discrètement, elle versa **une poudre soporifique dans le café du sultan**. Dès qu’il sombra dans un sommeil profond, elle l’enferma dans un coffre et l’emporta avec elle. Le lendemain, lorsque le sultan ouvrit les yeux, il fulmina :

Çeviri Metin Sonra **sert bir içki getirtti kralla** içerek vedalaşacaktı. Kral adamakıllı içti, kraliçeyse sadece bir yudum aldı. Kral kısa zaman sonra sızıverdi. Kraliçe bunu görünce bir askerin yardımıyla kocasını beyaz ve güzel bir çarşafa sardı; sonra onu kapı önündeki bir arabaya taşıttı ve köyüne götürttü. Onu kendi yatağına yatırttı. Kral bütün gün ve gece uyudu; uyandığında etrafına bakınarak, “Aman Tanrım, neredeyim ben?” diyerek askere seslendi.
Kaynak dil ve kültür özellikleri içerisinde yeme-içme kültürüne örnek teşkil eden bu yapıda, kaynak metinde geçen **kafe** ifadesine **sert bir içki** tercihi sunulmuştur. Erek dil ve özellikleri bu tercihte etkili olmuştur. Kabul edilebilir bir çeviridir.

ÖRNEK 6 :

Kaynak Metin Le sultan, désarmé, ne put retenir un sourire affectueux. Il dit alors avec douceur :

- Mon épouse ! Je dois admettre que tu es vraiment subtile et sage. Je te décharge désormais de ton serment car tes conseils me sont les plus précieux. Retournons chez nous à présent !

Çeviri Metin “Sevgili karıcığım; sen benimsin, ben de senin” diyerek onu yine saraya aldı. Yeniden bir düğün yapıldı. Ve bugüne dek mutlu yaşadılar.
Masal sonu formellerine örnek olan bu metinde kral eşine sadakatini göstermiş, eşi de akli sayesinde evliliğini kurtarmıştır. Tüm hikayede akıllı ve sadık olma değerleri gözler önüne serilmiştir. Erek dil ve kültür özellikleri çeviri kararlarında etkili olmuştur. Kabul edilebilir bir çeviridir.

ESER 2 : Ebu Kasım'ın Pabuçları (Cezayir)**ÖRNEK 1**

- Kaynak** Autrefois à **Béni Abbès** vécut un fameux marchand nommé Abou Kacem. Il
- Metin** était la plus parfaite caricature d'avare, de mesquin, de grigou, que l'on puisse imaginer. Il était très riche, mais il ne voulait pas que cela se sache. Il y a des gens ainsi qui jouent volontiers les misérables devant leur buffet bourré d'or. Abou Kacem était de ceux-là. Mais ce qui le distinguait des drôles de son espèce, et qui avait fait de lui le plus pittoresque de tous les grippe-sou de Béni Abbès, **c'étaient ses babouches. Même le mendiant le plus loqueteux d'Arabie** aurait eu honte de tomber mort chaussé de babouches pareilles, tant elles étaient sales, mille fois rapetassées, informes, répugnantes.
- Çeviri** Vaktiyle Bağdat'ta aşırı cimriliğiyle, **elinin sıklığıyla** tanınan bir adam vardı.
- Metin** Kendisi sayısız denecek kadar mala mülke sahipti. Bununla birlikte meselâ ayağına artık elle tutulur yeri kalmamış bir pabuç giyerdi. Her delinmesinde bir yama vurdurduğu için artık pabucun pabuç denilecek hali kalmamış, şekilsiz ve çirkin bir yığın haline gelmişti. Buna rağmen dört beş yıldır yenisini almaz, onunla idare etmeye çalışırdı. Halk hem onun cimriliğiyle alay etmek, hem de ağır ve çirkin bir şeyi anlatmak için, "Ebu'l-Kasım Tanbûrî'nin pabuçlarından daha beter!" derdi.

Esere ismini de veren **pabuç** ifadesi, kaynak dilin tarihsel ve kültürel bağlamında değerlendirilmekte ve aynı zamanda bu kültürün giyim-kuşam alışkanlıklarına örnek teşkil etmektedir. Çok zengin olmasına rağmen, ayakkabı almamak konusunda ısrarcı olan Ebu Kasım'ın başı pabuçlarıyla belâdadır. Hayatta sıkı sıkıya bağlandığı pabuçlar kendisine çok pahalıya mâl olacaktır. Bu hikaye aynı zamanda dünyada hiçbir şeye körü körüne bağlı kalınmaması gerektiği, bir gün o çok sevilen şey ile imtihan edilme riskinin olduğu alt mesajına sahiptir. Vazgeçmek bir erdemdir ve maddeye olan aşırı bağımlık eleştirilmiştir. Eli sıkı deyiimi ile yerlileştirme stratejisinden faydalanılmıştır. Erek dil ve kültür özellikleri ağır basmaktadır. Kabul edilebilir bir çeviridir.

ÖRNEK 2

- Kaynak** Or, un jour Abou Kacem, au bazar de Béni Abbès, réussit un coup de maître :
- Metin** à un négociant en faillite, il achète, pour une bouchée de pain, tout un assortiment de fioles de cristal, et **un stock d'essence de rose**. Il compte bien, évidemment, revendre au détail les flacons d'essence de rose dix fois plus cher qu'il ne les a payés. A Béni Abbès, en ce temps-là, n'importe quel honnête marchand, pour fêter cette bonne affaire, aurait offert un petit banquet à ses relations. Abou Kacem, lui, ne songe pas un instant à pareille folie, mais décide tout de même de célébrer l'événement. « Au diable l'avarice, se dit-il, je vais aller prendre un bain. » Majestueux comme un roi

de la cloche, il entre donc dans le plus bel établissement de bains de Béni Abbès, où il n'a jamais mis les pieds.

Çeviri Bir gün Ebu'l-Kasım Bağdat çarşısında gezinmekteydi. Simsarlıkla geçinen
Metin bir dostuna rastladı. Bu adam kendisine:

Halepli bir tüccar, bir miktar Halep şışesi getirmiş. Gel, şu gülsuyunu sana ucuz bir fiyatla satın alıvereyim. Kısa bir süre sonra iki misli fiyata, yine ben senin hesabına onu başkasına satarım, dedi.

Bunun üzerine altmış altına bu gülsuyu satın alındı. Ebu'l-Kasım, evine gelince gülsuyunu şışelere doldurdu. Evinin raflarına saf saf dizip koydu. Ertesi gün Ebu'l-Kasım yıkanmak için hamama gitti. Soyunurken tanıdıklarından biri sıcaklıktan çıktı. Kasım'ın pabucunu gördü.

Söz konusu örnekte Bağdat çarşısı gibi yapılarla kaynak dil ticaret ve ekonomik hayatına dair ipuçları yer almaktadır. Gülsuyu ile koku kültürü yansıtılmıştır. Temizlik ve günlük yaşam ile ilgili detaylara ise hamam kültürü bilgisi ile karşılık bulunmuştur. Erek dil ve kültür gözönünde bulundurulmuştur.

ÖRNEK 3

Kaynak Abou Kacem, tout réjoui, chausse les babouches neuves et s'en va. Or, **le juge du tribunal de Béni Abbès** sort derrière lui, de son bain, cherche partout ses chaussures et ne les trouve pas. A la place, il découvre d'abominables godasses qu'il reconnaît aussitôt :
Metin – Ce sont celles d'Abou Kacem, dit-il, il n'y a pas deux paires pareilles **dans Béni Abbès**.

Çeviri Biraz sonra yıkanmasını tamamlayan kadı sıcaklıktan çıktı. Girdikten sonra
Metin ayakkabılarını istedi. Bulamadılar. Orayı burayı arlarken Ebu'l-Kasım' in şu meşhur, ıcığı cıcığı çıkmış pabuçlarını odular.

Kadı tercihi ile dönemin adalet ve yargı sistemlerine de örnek veren bu örnek cümlede Ebu Kasım'ın pabuçları kadının pabuçları ile karışmıştır. Hamam temizlik ve zindelik yeridir. Çok iyi tanınan pabuçların gerçek sahibi kolayca ortaya çıkacaktır. “**ıcığı cıcığı çıkmış pabuçlarını**” tercihiyle çevirmen yerleştirme stratejisine başvurmuştur. Kabul edilebilir çeviri özelliği taşımaktadır.

ÖRNEK 4

Kaynak Hélas ! Le voisin d'Abou Kacem l'a vu creuser comme un forcené, au fond
Metin de son jardin. Cela lui semble bizarre. « Ce vieil avare, se dit-il, aurait découvert un trésor que je n'en serais pas étonné. » Or, tout ce que trouve un chercheur de trésor appartient de droit au **calife de Béni Abbès**. La loi est ainsi faite. Le voisin court chez le juge, et dénonce Abou Kacem.

Çeviri Gece yarısı kalktı. Evin bir köşesini kazmaya başladı. Gel gelelim,
Metin adamcağzın komşuları, yer altından kendi evlerine bir delik açıyor sanarak feryada, figâna başladılar. Hemen koşup **şehrin subaşısına** şikâyete gittiler. **Vali tarafından** görevliler gönderildi. Görevliler durumu görünce işi

gerçekten böyle sandılar. Tanbûrî'yi yaka paça edip götürdüler ve hapse attılar. Kasım, bir hayli tazminat da burada ödeyip yine bir müddet hapis yattıktan sonra serbest bırakıldı.

Kendisine sürekli sıkıntı yaşatan pabuçlarından kurtulma isteği Ebu Kasım'a bahçede çukur açma ve ayakkabıları içine gömme isteği uyandırmıştır. Komşusu tarafından şikayet edilen Ebu Kasım, Bağdat halifesi, valisi tarafından çağırılacaktır. Bu örnekte sosyal düzene ve adalet mercilerine yer verilmiştir. Erek dil ve kültür özellikleri ön planda tutulmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cezayir kökenli iki eserin Türkçe çevirilerinin Erek Odaklı Çeviribilim yaklaşımı çerçevesinde karşılaştırmalı çözümleme yöntemiyle incelendiği çalışmamızda kaynak metnin dili Fransızca ancak yansıttığı kültür Arap kültürüdür. Bu kültürü Fransızca çeviri versiyonu üzerinden inceleme durumu sözkonusudur. Bu durumda çeviri eser kaynak eser konumundadır. Erek metinler ise Türk okuru için hazırlanan çeviri eserleri temsil etmektedir. İncelenen eserlerden seçilen örnek metinlerden de anlaşıldığı üzere kaynak dilin din ve kültür özellikleri eserlere damgasını vurmuştur. Yapılan çeviride de bu durum gözönünde bulundurulmuştur. Din ve kültür özellikleri bakımından benzerlikleri olan iki kültür bu anlamda yer yer beraber hareket etme özelliğine sahiptir. Birinci masalda sultan, vezir, saray konuları işlenmiş, hükümdarın mutlak gücü esere damgasını vurmuştur. Bunun yanı sıra, hükümdar eş seçimini akıllı ve sadık bir bayandan yana yapmayı tercih etmiştir. Eşine devlet işlerine karışmaması yönünde uyarılarda bulunmuştur. Eşinin bir davada fikir yürüten taraf olmasından rahatsız olan hükümdar, kendisi ile evliliğini bitirmek istediğini bildirmiştir. Karısı ise yine akıllı ve kurnazlığıyla hükümdarı şaşırtmayı başarmıştır ve evliliğini kurtarmıştır. İkinci masal ise dünya nimetlerine sıkı sıkıya bağlı olan Ebu Kasım'ın cimrilikini eleştirir bir özelliğe sahiptir. Bu masalda da asıl işlenen insanoğlunun maddi hiçbir şeye körü körüne bağlı kalmaması gerektiği, zamanı geldiğinde sahip olduklarından vazgeçmeyi de bilmesi gerektiği yönünde öğütler yer almaktadır. Bu masalda toplumda adaleti sağlayan kadıdan, huzursuzlukların kaynağı olarak her tespit edilmişinde Ebu Kasım'ın mal varlığının biraz daha azaldığından bahsedilmektedir. İncelenen her iki masal da, kendi dil, din ve kültüründen örnekler taşımaktadır. Çeviriler erek dil odaklı bir çeviri anlayışıyla yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Araz, M. A. K. (2020). Cezayir edebiyatında kısa öykü. *Nüşa*, 20(50), 165-188.
- Aytekin, H. (2011). *Yabancı dil öğretiminde çocuk ve gençlik edebiyatı*. Samsun: Güven Ofset
- Bilkan, A. F. (2001). *Masal estetiği*. İstanbul : Timaş.
- Boratav, P. N. (1982). *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Remzi.
- Er-Rukeybî A. (1978) Tatavvuru'n-Nesri'l-Cezâiriyyi'l-Hadîs, Dâru'lArabiyye li'l-Kuttâb Lîbyâ, Tunus
- Gökgöz, T. (2019). Fransız sömürgesi döneminde Tunus Zeytûne Üniversitesi ile Tunus gazetelerinin Cezayir kültürel yaşamı üzerindeki rolü . *Nüşa* , 19 (48) , 181-202 . doi: 10.32330/nusha.531528

Köşeli Y. (2011). Arap Çocuk Edebiyatı. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Mehadji, R. (2007) « Le conte populaire dans ses pratiques en Algérie », *L'Année du Maghreb*, II , 435-444.

Sakaoğlu, S. (1992) *Efsane araştırmaları*, Konya Selçuk Üniversitesi.

Seyidoğlu, B. (1986). *Masal*. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. 6, İstanbul: Dergâh.

Velten, H. (2001). The Influence of Charles Perrault's Contes de ma Mère L'oie on German Folklore. The Great Fairy Tale Tradition: From Strapola and Basile to the Brothers Grimm. ed. Jack Zipes. New York: Norton and Company.

Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri kuram ve uygulama*, Ankara : Grafiker.

Zipes, J. (1999). *When Derams Come True: Classical Fairy Tales and Their Tradition*. London: Routledge.

Elektronik Kaynak

Kavas, A . (2003). Türkiye'de Osmanlı Afrikası Araştırmaları . Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (2) , 513-528 <https://dergipark.org.tr/en/pub/talid/issue/43383/528560> (Erişim :23.02.2021).

TDK Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24.01.2021)